

Prawo wiernych do wyrażania wobec pasterzy Kościoła swoich potrzeb i życzeń (kan. 212 § 2 KPK)

The right of the faithful to express their needs and wishes before the pastors of the Church (Can. 212 § 2 CIC)

Право верующих выражать свои нужды и пожелания пастырям Церкви (канон 212 § 2 Кодекса канонического права)

Право вірних висловлювати свої потреби та бажання пасторам Костелу (канон 212 § 2 Кримінально-процесуального кодексу)

KS. JERZY ADAMCZYK

Dr hab., Wyższe Seminarium Duchowne w Radomiu
e-mail: ksjerzyad@wp.pl, <http://orcid.org/0000-0003-1415-7378>

Streszczenie: Przedmiotem artykułu są prawa wiernych Kościoła katolickiego do wyrażania potrzeb i życzeń wobec pasterzy. Rodzą one po stronie pasterzy prawny obowiązek odpowiedzi na petycję. Prawo petycji posiadają wszyscy wierni: duchowni i świeccy. W pierwszej części artykułu ukazano źródła prawa wiernych do petycji, którymi są dokumenty Soboru Watykańskiego II. W części drugiej przedstawiono podmiot i adresatów prawa petycji, natomiast część trzecia została poświęcona problematyce sposobu wyrażania petycji i jej zakresu treściowego.

Słowa kluczowe: prawo, wierni, potrzeby, życzenia, pasterze

Summary: The subject of this article is the rights of the faithful of the Catholic Church to express their needs and wishes to their pastors. These give rise to a legal obligation on the part of the pastors to respond to the petition. All the faithful have the right to petition: the clergy and the laity. The first part of the article shows the sources of the right of the faithful to petition, which are the documents of the Second Vatican Council. The second part presents the subject and the addressees of the right of petition, while the third part is devoted to the issue of the way in which the petition is expressed and the scope of its content.

Key words: right, faithful, needs, wishes, pastors

Резюме: Предметом данной статьи являются права верующих Католической Церкви выражать свои нужды и пожелания перед пастырями. Они порождают юридическое обязательство пастырей ответить на петицию. Право петиции принадлежит всем верующим: духовенству и мирянам. В первой части статьи приводятся источники права верующих на петицию, которыми являются документы Второго Ватиканского Собора. Во второй части представлены субъект и адресаты права петиции, а третья часть посвящена проблеме способа выражения петиции и ее содержания.

Ключевые слова: право, верующие, нужды, пожелания, пастыри

Резюме: Предметом статті є права вірних Католицького Костелу висловлювати свої потреби та бажання пасторам. Вони породжують юридичне зобов'язання для пасторів відповіді на звернення. Право на звернення мають усі вірні: духовенство та миряни. У першій частині статті представлені юридичні джерела права вірних на звернення, якими є документи Другого Ватиканського Собору. У другій частині представлені предмет і адресати права на звернення, а третя частина присвячена питанню, як висловити звернення і його змісту.

Ключові слова: закон, вірні, потреби, бажання, пастори

Wstęp

Dnia 1 lipca 2002 r. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów udzieliła odpowiedzi na pytanie odnoszące się do postawy przy przyjmowaniu Komunii Świętej. Na początku tej wypowiedzi¹ Kongregacja przypominała o prawie wiernych do wyrażania swoich potrzeb i życzeń wobec pasterzy, o którym traktuje kan. 212 § 2 Kodeksu Prawa Kanonicznego². Autor odpowiedzi pisał: „Kongregacja Kultu Bożego z wdzięcznością potwierdza otrzymanie twojego listu, dotyczącego praktyki odmawiania Komunii Świętej w pewnym kościele tym, którzy klękają, aby ją przyjąć. Niepokojące jest to, iż wydaje się, że wyraża Pan pewne zastrzeżenia zarówno co do stosowności, jak i użyteczności zwracania się do Stolicy Apostolskiej w tej sprawie. Kanon 212 § 2 Kodeksu Prawa Kanonicznego stanowi, że «Wierni mają prawo, by przedstawiać pasterzom Kościoła swoje potrzeby, zwłaszcza duchowe, jak również swoje życzenia». Kanon ten stwierdza w § 3: «Stosownie do posiadanej wiedzy, kompetencji i zdolności, jakie posiadają, przysługuje im prawo, a niekiedy nawet obowiązek wyjawiania swojego zdania świętym pasterzom w sprawach dotyczących dobra Kościoła [...]». W związku z tym, biorąc pod uwagę naturę problemu i względne prawdopodobieństwo, że może on zostać rozwiązany lub nie na poziomie lokalnym, każdy wierny ma prawo odwołania się do Biskupa Rzymskiego albo osobiście, albo za pośrednictwem dykasterii lub trybunałów Kurii Rzymskiej»³. Trzeba skonstatować, że jest to typowy przykład skorzystania z prawa petycji, którą gwarantuje każdemu wiernemu kan. 212 § 2 KPK⁴. Przepis ten, składający się z trzech paragrafów, wyraża dynamiczną naturę Kościoła jako *communio*. Każdy wierny na mocy chrztu bierze czynny udział w misji Kościoła⁵, każdy ma szczególne powołanie do wypełnienia w Kościele⁶. Uczestnictwo to nie jest jednak

¹ Odpowiedź Kongregacji nie jest reskryptem w rozumieniu prawa kanonicznego (kan. 59 § 1).

² Dalej: KPK.

³ Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, *Littera Congregationis* (1 luglio 2002), *Notitiae* 2002, t. 28, nr 11-12, s. 584-585.

⁴ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983 r.), *Acta Apostolicae Sedis* (dalej: AAS) 75(1983), pars II, s. 1-317, tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu*, Poznań 1984 (dalej: KPK). Doktryna nazwała to prawo, w sposób techniczny i syntetyczny, „prawem petycji”. Jednak jego treść jest w rzeczywistości szersza. Każdy bowiem wierny powinien mieć możliwość zwrócenia się do władzy kościelnej nie tylko w celu złożenia prośby wymagającej konkretnej odpowiedzi, lecz także po prostu w celu przedstawienia życzeń lub trudności związanych z życiem Kościoła, które wymagają szczególnej uwagi. D. Cenalmor, *Comentario al can. 212*, w: *Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico*, red. Á. Marzoa Rodríguez, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, wyd. 3, Pamplona 2002, s. 86.

⁵ Kan. 204.

⁶ Kan. 210-211.

przede wszystkim przedsięwzięciem indywidualnym, polega raczej na współzależności, dzięki której wszyscy współdziałają. Dlatego kanon ten wyraża różne aspekty dynamicznej relacji, jaka powinna istnieć między członkami ludu Bożego. Relacja ta obejmuje posłuszeństwo świętym pasterzom⁷, wyrażanie potrzeb i pragnień tymże pasterzom⁸ oraz przedstawianie innym wiernym chrześcijanom opinii w sprawach dotyczących dobra Kościoła⁹. Działania te zmierzają do wspólnego wzrostu w wierze i jej praktyce, a także odzwierciedlają uprawnioną różnorodność w Kościele¹⁰.

Z pewnością wykonywanie prawa petycji nie jest powszechnie spotykane w Kościele, często wierni nie są świadomi swoich uprawnień w tej materii. Kanon 212 § 2 jest sformułowany bardzo ogólnie, co jest zrozumiałe, gdyż reguluje fundamentalną, a także obszerną i różnorodną problematykę. Mimo tego powstają pytania-problemy: jakie jest źródło prawa petycji, jaką nowość wniósł Sobór Watykański II w tej kwestii, a wraz z nim aktualny Kodeks. Kolejne pytanie brzmi: kto jest podmiotem, a kto adresatem prawa petycji; w jaki sposób wierni mogą wyrażać swoje potrzeby i życzenia, jaki jest zakres treściowy petycji.

1. Soborowe źródła prawa wiernych do petycji

Jednym z najbardziej interesujących tematów wniesionych do prawa kanonicznego przez Sobór Watykański II są prawa wiernych. Jednym z nich jest prawo petycji, które ma ściśle określoną treść: odnosi się do tego – i tylko do tego – czego wierni mogą i powinni oczekiwać od hierarchii kościelnej. Jest to jedno z praw wrodzonych (*iura nativa*) wiernych, którego istnienie proklamował Sobór¹¹. Należy więc najpierw skomentować odnośne teksty soborowe stanowiące źródła, z których wyłania się prawodawstwo dotyczące petycji, o której mowa w kan. 212 § 2.

Dekret o środkach społecznego przekazu *Inter mirifica* stwierdza: „Ponieważ opinia publiczna wywiera dziś ogromny wpływ zarówno na prywatne, jak i na publiczne życie obywateli wszystkich warstw społecznych, jest rzeczą konieczną,

⁷ Kan. 212 § 1.

⁸ Kan. 212 § 2.

⁹ Kan. 212 § 3.

¹⁰ R. Kaslyn, *Commentary on Canon 212*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J. Beal i in., New York 2000, s. 263. Te trzy obowiązki i prawa słusznie znalazły się w tekście kan. 212 mówiącego o relacjach między wiernymi i pasterzami, ponieważ dotyczą nie tylko wiernych, którzy nie mają władzy, ale także tych, którzy należą do hierarchii kościelnej. Por. D. Cenalmor, *Comentario al can. 212*, s. 81.

¹¹ Por. Á. Del Portillo, *Los derechos de los fieles*, *Fidelium Iura* 1995, nr 5, s. 34.

by wszyscy członkowie społeczeństwa wypełniali i w tej dziedzinie swe obowiązki sprawiedliwości i miłości. Dlatego też niech również przy użyciu tych środków dążą do kształtowania i szerzenia słusznej opinii publicznej”¹². Sobór zdecydowanie zaleca korzystanie z mediów w celu kształtowania i rozpowszechniania właściwej opinii publicznej. Należy zauważyć, że bez rozróżnienia wymóg ten rozciąga się zarówno na społeczeństwo, jak i na sam Kościół jako integralną część tego społeczeństwa. Wszyscy są wezwani, według Soboru, do wypełniania tego obowiązku. Jest to powinność wynikająca ze sprawiedliwości i miłości, przez co nabiera większego znaczenia. Wyraźnie widać więc jej wartość jako źródła kan. 212 § 2-3, ponieważ niewiele kanałów wydaje się lepszych do kreowania opinii publicznej niż media, a jest to działalność, która musi być przepojona prawością i wypełniona tą samą sprawiedliwością i miłością, z jaką, jako obowiązek, musi być wykonywana¹³.

Kolejnym źródłem dla kan. 212 § 2 jest następujący tekst z konstytucji *Lumen Gentium*: „Ludzie świeccy, tak jak wszyscy chrześcijanie, mają prawo otrzymywać w obfitości od swoich pasterzy duchowe dobra Kościoła, szczególnie pomoc słowa Bożego i sakramentów, sami zaś przedstawiać pasterzom swoje potrzeby i życzenia z taką swobodą i ufnością, jaka przystoi synom Bożym i braciom w Chrystusie”¹⁴. Przyniesiony fragment wyraźnie nawiązuje do tego, co zostało już wyrażone w kan. 682 KPK z 1917 r.¹⁵, w którym stwierdzono, że świeccy mają prawo otrzymywać od duchowieństwa, zgodnie z dyscypliną kościelną, dobra i pomoce duchowe konieczne do zbawienia, a doktryna ta została później przejęta przez kan. 213 aktualnego Kodeksu. Przywołany fragment *Lumen Gentium* wprowadza więc nowość w stosunku do kan. 682 KPK/17 i idzie dalej, uznając prawo świeckich do komunikowania władzom kościelnym swoich potrzeb i pragnień. Jest to dość delikatna kwestia z powodu długiej historii milczenia i mutyzmu wiernych w Kościele, dlatego tekst próbuje uzasadnić to prawo wymogiem braterstwa i synostwa Bożego, które zasadniczo zrównuje wszystkich, gdyż wszyscy są jednakowo braćmi Chrystusa i synami tego samego Ojca i wszyscy mają taką samą kondycję: godność i wolność dzieci Bożych. Jest to kwestia relacji między ochrzczonymi. Stąd relacje w rodzinie

¹² Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Decretum de instrumentis communicationis socialis „Inter mirifica”* (4.12.1963 r.), nr 8, AAS 56(1964), s. 145-157, tekst polski w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 87-95.

¹³ Por. M. Guerrero Montero, *Autoridad, obediencia, diálogo y libertad de expresión en la Iglesia. Análisis y comentario del canon 212 del CIC*, *Revista Española de Derecho Canónico* 2015, t. 72, s. 526.

¹⁴ Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio dogmatica de Ecclesia „Lumen gentium”* (21.11.1964 r.), nr 37, AAS 57(1965), s. 5-71, tekst polski: *Sobór Watykański II. Konstytucje...*, s. 104-166 (dalej: LG).

¹⁵ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae 1917 (dalej: KPK/17).

Bożej powinny charakteryzować otwartość i zaufanie¹⁶. Pedro-Juan Viladrich pisze: „Władza przyznana pasterzom przez Boską instytucję jest więc postrzegana w kategoriach tej radykalnej równości, która jest wspólnym dziedzictwem zarówno tych, którzy kierują Ludem Bożym, jak i tych, którzy są im posłuszni. Z tych powodów sprawowanie władzy kościelnej zawiera w sobie ideę służby innym wiernym i całemu Kościołowi, a na relacje między hierarchią a wiernymi winna mieć żywotny wpływ zasada braterstwa”¹⁷.

Innym źródłem teologicznym, które zostało sformalizowane w kan. 212 § 2, jest następujący fragment dekretu o apostołstwie świeckich *Apostolicam Actuositatem*. Ojcowie soborowi piszą, jak następuje: „Apostolstwo więc Kościoła i wszystkich jego członków zmierza przede wszystkim do ukazania światu słowem i czynem ewangelicznego orędzia Chrystusa i do udzielenia mu Jego łaski. Dokonuje się to głównie przez posługę słowa i sakramentów powierzoną specjalnie duchownym, w której i świeccy mają ważną rolę do spełnienia, aby «byli współuczestnikami w pracy dla prawdy» (3 J 8). I w tej przede wszystkim dziedzinie uzupełniają się wzajemnie: apostołstwo świeckich i posługiwanie duszpasterskie”¹⁸. W tekście tym mówi się wyraźnie o apostołskiej odpowiedzialności świeckich, której, jako członkowie Kościoła, nie mogą ignorować ani zaniedbywać. Apostolstwo to nie ogranicza się do świadectwa życia; należy także szukać okazji do głoszenia Chrystusa za pomocą słowa niewierzącym, ale i innym wiernym, aby ich pouczyć, utwierdzić oraz zachęcić do ściślejszego naśladowania Chrystusa w życiu codziennym. Widać więc, że głoszenie Ewangelii nie jest sprawą wyłącznie duchowieństwa, lecz także świeckich. Z tego powodu przytoczony tekst jest źródłem kan. 212 § 2, gdyż potrzeby i pragnienia wiernych stają się okazją, aby je przedstawiać pasterzom Kościoła¹⁹.

Kolejnym źródłem kan. 212 § 2 jest następujący tekst z Dekretu o posłudze i życiu prezbiterów *Presbyterorum ordinis*: Prezbiterzy „niech chętnie słuchają świeckich, rozpatrując po bratersku ich pragnienia i uznając ich doświadczenie

¹⁶ Por. M. Guerrero Montero, *Autoridad, obediencia...*, s. 516; zob. R. Torfs, *Estructura eclesíastica y responsabilidad independiente. Reflexiones en torno a los cánones 212 § 3 y 218 del CIC 1983*, Revista Española de Derecho Canónico 1990, t. 47, s. 672; por. J. Schouppe, *Opinion dans L'Église et recherche théologique: deux libertés fondamentales à l'examen (cc. 212 et 218)*, Fidelium Iura 1995, nr 5, s. 8-9.

¹⁷ P.-J. Viladrich, *Teoría de los derechos fundamentales del fiel. Presupuestos críticos*, Pamplona 1969, s. 228-229.

¹⁸ Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Decretum de apostolatu Laicorum „Apostolicam Actuositatem”* (18.11.1965 r.), nr 6, AAS 58(1966), s. 837-864, tekst polski: *Sobór Watykański II. Konstytucje...*, s. 377-401.

¹⁹ Por. M. Guerrero Montero, *Autoridad, obediencia...*, s. 525.

i kompetencję w różnych dziedzinach ludzkiego działania, by razem z nimi mogli rozpoznać znaki czasów²⁰.

Tekst ten porusza temat zrozumienia, wzajemnej współpracy i wsparcia, które winny istnieć między świeckimi i duszpasterzami. Stwierdza się, że kapłani pełnią najdoskonalszy i konieczny urząd ojców i nauczycieli innych wiernych, urząd niezastąpiony w ludzie Bożym, chociaż wraz ze wszystkimi wiernymi są oni także uczniami Pana, braćmi wśród braci. Niemniej – i to jest ważne – budowanie Ciała Chrystusa, którym jest Kościół, nie zostało powierzone im samym, choć są ojcami i nauczycielami, ale wszystkim razem, wiernym i pasterzom. Pasterze przewodnicząc w Kościele w miłości, mają wsłuchiwać się w życzenia świeckich, a także przyjmować postawę zaufania do ich doświadczenia i kompetencji w różnych dziedzinach ludzkiej działalności, gdyż nikt nie potrafi lepiej zrozumieć świata, w którym oni żyją. Jeśli chodzi o oddziaływanie tego tekstu na kan. 212 § 2, to trzeba przyznać, że wywarł on znaczny wpływ na ten przepis, ponieważ znakomicie odzwierciedla znaczenie i rolę autorytetu w Kościele, a także przypomina o konieczności zwracania uwagi na życzenia świeckich oraz na szacunek i troskę, jaką wierni powinni mieć wobec swoich prawowitych pasterzy²¹.

Gdy chodzi o ostatnie źródło kan. 212 § 2, to jest nim następujący fragment Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*: „Kościół na mocy swego posłannictwa, nakazującego mu oświecać orędziem ewangelicznym cały świat [...] to zaś wymaga, byśmy przede wszystkim w samym Kościele dbali o wzajemny szacunek, poważanie i zgodę, dopuszczając każdą uzasadnioną różnicę, by tym owocniejsza była wymiana poglądów między wszystkimi, którzy tworzą jeden Lud Boży, zarówno pasterze, jak i ogół wiernych. Silniejsze jest bowiem to, co wiernych łączy, niż to, co dzieli: niech w rzeczach koniecznych będzie jedność, w wątpliwych wolność, a we wszystkich miłość²². Przyniesiony *passus unaocznia*, że Kościół okazuje się rzeczywistością dialogiczną, zarówno wewnętrznie (wobec siebie), jak i zewnętrznie (wobec każdego, kto chce wejść do niego i uczestniczyć w jego dialogu)²³. Stąd tekst ten stał się źródłem dla kan. 212 § 2.

²⁰ Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Decretum de Presbyterorum ministerio et vita „Presbyterorum Ordinis”* (7.12.1965 r.), nr 9, AAS 58(1966), s. 991-1024, tekst polski: *Sobór Watykański II. Konstytucje...*, s. 478-508.

²¹ Por. M. Guerrero Montero, *Autoridad, obediencia...*, s. 523-524.

²² Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis „Gaudium et spes”* (7.12.1965 r.), nr 92, AAS 58(1966), s. 1025-1115, tekst polski: *Sobór Watykański II. Konstytucje...*, s. 526-606.

²³ Por. M. Guerrero Montero, *Autoridad, obediencia...*, s. 520-521.

Podsumowując powyższe wywody, należy skonstatować, że relacje w rodzinie Bożej, jaką jest Kościół, powinny coraz bardziej charakteryzować się otwartością i zaufaniem. Warunkiem panowania ducha dialogu wśród wszystkich wiernych, świeckich i pasterzy powinna być wzajemna szczerość i zaufanie wobec siebie, które muszą stać się prawdziwymi protagonistami wspólnoty. Warto dodać, że krytyka w Kościele musi być konstruktywna, pełna szczerości, prawdomówności, męstwa i roztropności, ponadto musi być skuteczna, a przez skuteczną krytykę rozumie się taką, która osiąga zamierzony skutek, to znaczy buduje Kościół. Jeśli zaś nie krytykuje się dla samej krytyki czy dla osobistej satysfakcji, lecz dla dobra wspólnoty kościelnej, to do tych, którzy z racji swego urzędu są powołani do szukania i zabiegania o dobro wspólne Kościoła, należy rejestrowanie głosów pochodzących od ludu Bożego – opinii publicznej, rozeznawanie ich i dostosowywanie się do nich w kierowaniu Kościołem, czyli w działaniu duszpasterskim. Dlatego to ci, którzy sprawują władzę w Kościele – władzę, która jest funkcją służby wobec wszystkich, którzy tworzą wspólnotę kościelną – muszą nadać skuteczność słusznym krytycznym osądom i ocenom wartościującym²⁴.

2. Podmiot i adresaci prawa petycji

Prawodawca w kan. 212 § 2 przypomina, że wierni mają prawo, by przedstawiać pasterzom Kościoła swoje potrzeby, zwłaszcza duchowe, jak również swoje życzenia. Winno się od razu zauważyć, że prawo petycji należy do katalogu, który w literaturze kanonistycznej nazywany jest katalogiem podstawowych praw i obowiązków wszystkich wiernych chrześcijan. Jednak w definitywnym tekście KPK brak przymiotnika „podstawowe”, ponieważ nie wszystkie obowiązki i uprawnienia uszczegółowione w tym katalogu mają znaczenie podstawowe²⁵. Proklamacja obowiązków i praw wiernych nie jest celem samym w sobie, ale ma charakter instrumentalny. Jest tylko środkiem do osiągnięcia przez człowieka celu nadprzyro-

²⁴ Por. tamże, s. 527.

²⁵ Obowiązki i prawa wiernych wymienione w kan. 208–223 nie są uporządkowane według większej lub mniejszej wagi i znaczenia. Być może najważniejszym, bo mającym bezpośrednie umocowanie w chrzcie, jest prawo i obowiązek „współpracy w tym, aby Boże przepowiadanie zbawienia rozszerzało się coraz bardziej na wszystkich ludzi każdego czasu i całego świata” (kan. 211) oraz związany z tym obowiązek „starania się o życie święte” i „popierania stałego uświęcania Kościoła” (kan. 210). Generalnie można stwierdzić, że kanony 208, 209 i 223 są trzema fundamentalnymi kanonami, ponieważ to na ich podstawie można prawidłowo zrozumieć i interpretować wykonywanie i realizację praw i obowiązków wiernych. M. Guerrero Montero, *Autoridad, obediencia...*, s. 531.

dzzonego, na który cały system prawa kanonicznego jest ukierunkowany. Człowiek poznaje prawdę objawioną przez Boga, a gdy ją pozna, ma obowiązek przyjęcia jej aktem wiary. W konsekwencji tego wydarzenia połączonego z faktem przyjęcia chrztu człowiek staje się osobą w Kościele, czyli podmiotem obowiązków i uprawnień wiernych, których ustawodawca kościelny mu nie nadaje, lecz tylko deklaruje ich istnienie oraz zapewnia ich ochronę²⁶. Owe prawa i obowiązki wiernych prawie wszystkie są zakorzenione w prawie boskim pozytywnym lub naturalnym. Z pewnością prawo petycji należy do podstawowych praw wszystkich wiernych.

Kim są wierni, którzy są uprawnieni do składania petycji? Zgodnie z kan. 204 § 1: „Wiernymi są ci, którzy przez chrzest wszczępieni w Chrystusa, zostali ukonstytuowani Ludem Bożym i stawszy się z tej racji na swój sposób uczestnikami kapłańskiego, prorockiego i królewskiego posłannictwa Chrystusa, zgodnie z własną każdego pozycją, są powołani do wypełniania misji, jaką Bóg powierzył pełnić Kościołowi w świecie”. A więc miano wiernych chrześcijan przysługuje wszystkim członkom ludu Bożego. Podstawą przynależności do tego ludu jest przyjęcie chrztu, który włącza do organizmu Chrystusowego. Miano wiernego nie jest tytułem czysto honorowym, lecz daje konkretne uprawnienia i nakłada obowiązki. Uprawnieniem wiernego jest uczestniczenie w kapłańskiej, prorockiej i królewskiej funkcji Chrystusa, obowiązkiem zaś – udział w misji, jaką Bóg zlecił Kościołowi do wypełnienia w świecie. Należy podkreślić, że chociaż nie wszyscy wierni mają te same uprawnienia i podobne obowiązki, gdyż każdy wypełnia je na swój sposób i zgodnie z zajmowaną pozycją, to na mocy przyjętego chrztu wszyscy wierni są równi co do godności i działania. Stąd prawodawca kodeksowy w I tytule, nazwanym „Obowiązki i prawa wszystkich wiernych”, przypomina wzmiankowaną fundamentalną zasadę równości²⁷. Tak więc prawo petycji posiadają wszyscy wierni, duchowni i świeccy, gdyż ustawodawca umieścił je właśnie w tytule „Obowiązki i prawa wszystkich wiernych”²⁸.

²⁶ Por. J. Krukowski, *Tytuł I. Obowiązki i uprawnienia wszystkich wiernych chrześcijan*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 2, ks. II (1). *Lud Boży*, red. J. Krukowski i in., Poznań 2005, s. 23-24.

²⁷ Por. kan. 208.

²⁸ Sarath Sagar Maddineni jest zdania, że „prawo to [petycji – J.A.] odnosi się do wszystkich wiernych chrześcijan, choć może mieć większe znaczenie w odniesieniu do wiernych świeckich, ponieważ często pozostają oni grupą pozbawioną głosu w Kościele”, *Explicit and Implicit Rights Common to All the Faithful in The Code of Canon Law*, Ottawa 2018, s. 64. Przez pojęcie „wierni chrześcijanie” przywołana autorka rozumie katolików. Stwierdza bowiem: „Kim są wierni chrześcijanie (*christifideles*) w rozumieniu prawa kanonicznego? To pytanie z pewnością przyciąga wiele uwagi w środowisku kanonistów i posiada szeroki wachlarz odpowiedzi i interpretacji. James Provost zauważa, że podstawowe obowiązki i prawa wymienione w Kodeksie wynikają w różny sposób z natury ludzkiej, chrztu i pozytywnego prawa kościelnego. To spostrzeżenie rodzi pytanie o to, kim są konkretnie wierni chrześcijanie. Problem ten został przedstawiony Komisji Kodyfikacyjnej, zwłaszcza w odniesieniu do treści kan. 204, mianowicie,

Ponieważ kan. 212 § 2 znajduje się w I tytule o nazwie „Obowiązki i prawa wszystkich wiernych”, i aby nie było wątpliwości, że owi wszyscy wierni to katolicy, czyli pozostający w pełnej wspólnotcie Kościoła katolickiego, prawodawca już na samym początku zamieszcza następującą normę kan. 209 § 1: „Wierni zobowiązani są – każdy przez swoje własne działanie – zachować zawsze wspólnotę z Kościołem”, czyli w widzialnym organizmie Kościoła łączyć się z Chrystusem więzami wyznawania wiary, sakramentów i zwierzchnictwa kościelnego²⁹. A zatem prawo petycji posiadają wierni – katolicy. Trzeba dodać, że prawo petycji dotyczy nie tylko możliwości składania petycji, lecz zawiera w sobie także prawo do właściwego rozpatrzenia petycji.

Wypada nadmienić, że 16 kanonów tytułu I księgi II, od kan. 208 (który traktuje o prawdziwej równości wszystkich wiernych, równości w godności i działaniu) do kan. 223 (który określa podstawowe granice korzystania z praw, jak również kompetencję władzy kościelnej do regulowania tych podstawowych praw), potwierdza zasady ogólne i programowe, wymagające dalszej konkretyzacji, ale bardzo ważne dla zrozumienia pozycji wiernych w Kościele. Ważne tak bardzo, że „nie może być wątpliwości, iż są one prawdziwymi prawami, które wymagają obowiązkowego przestrzegania przez wszystkich”³⁰. A fakt, że mają one cechę maksymalnej ogólności, nie może w żaden sposób prowadzić do fałszywego wniosku, że są „mniej prawnicze” niż inne, bardziej szczegółowe normy. Nie mogą być one rozumiane jako zwykła deklaracja zasad, która z kolei pozostaje deklaracją intencji prawodawcy. Posiadają bowiem rzeczywisty status prawny. Z tej racji, że jest w nich proklamowane prawo, należy wnioskować, że na pewnych osobach lub instytucjach kościelnych spoczywa korelatywny obowiązek, aby to prawo było wystarczająco chronione i bronione przed możliwymi naruszeniami³¹.

Kto w takim razie jest adresatem prawa petycji? Zgodnie z kan. 212 § 2 są to pasterze Kościoła, czyli, jak pisze J. Krukowski, „zwierzchnicy Kościołów partykularnych, wyposażonymi we władzę biskupią w zakresie zarządzania i nauczania, sformułowane w kategoriach posłuszeństwa i wolności”³². Tenże autor pisze dalej,

że w sobie samym obejmuje wszystkich ochrzczonych, a nie tylko tych, którzy są w pełnej komunii z Kościołem katolickim. W swojej odpowiedzi Komisja Kodyfikacyjna przyznała, że znaczenie terminu «wierni chrześcijanie» jest szerokie, ale stwierdziła, że w Kodeksie oznacza on zawsze katolików, ponieważ jest to przecież Kodeks dla Kościoła katolickiego”, tamże, s. 20–21.

²⁹ Por. kan. 205.

³⁰ J. Díaz Moreno, *Derechos de los fieles y vida parroquial*, w: *La parroquia desde el nuevo Derecho Canónico. Aportaciones del Derecho común y particular. X Jornadas de la Asociación Española de Canonistas, Madrid 18–20 abril 1990*, red. J. Manzanares Marijuan, Salamanca 1991, s. 121.

³¹ Por. M. Guerrero Montero, *Autoridad, obediencia...*, s. 529–530.

³² J. Krukowski, *Komentarz do kan. 212*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 2, ks. II (1), s. 28.

że adresatami prawa petycji są kompetentne organy władzy kościelnej³³. Krukowski ma rację tylko częściowo, gdyż, jak stwierdza Daniel Cenalmor, „trzeba zaznaczyć, że z tych samych soborowych źródeł [kan. 212 § 2 – J.A.] wynika, iż mówiąc o pasterzach Kościoła należy rozumieć, oprócz papieża i biskupów, także proboszczów (kan. 515 § 1), quasi-proboszczów (kan. 519) i w ogóle wszystkich szafarzy, którzy pełnią funkcje duszpasterskie”³⁴. Identycznie uważa Heinrich Reinhardt: „Pasterzami Kościoła są nie tylko – w znaczeniu określonym w § 1 [kan. 212 – J.A.] – papież i biskupi, ale wszyscy «pastores», do których Kodeks zalicza także proboszczów (kan. 515 § 1, 519) i kapłana, który przewodniczy quasi-parafii (kan. 516 § 1)”³⁵. Podobnie sądzi Sarath Sagar Maddineni, twierdząc, że „wyrażenie «święci pasterze» (*sacri Pastores*) odnosi się przede wszystkim do papieża i biskupów, którzy stanowią autentyczne magisterium i mają władzę rządzenia Kościołem. W mniejszym stopniu odnosi się ono także do innych osób, które sprawują władzę pasterską w Kościele, takich jak proboszczowie, wikariusze, kapelani”³⁶.

Stwierdzono wyżej, że pasterze Kościoła mają korelatywny obowiązek przyjmając i odpowiedzieć na przedstawiane im przez wiernych ich potrzeby, zwłaszcza duchowe, a także ich życzenia³⁷. Podobnie przypomina *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”*: „Wobec wiernych świeckich biskup będzie promotorem komunii, włączając ich w jedność Kościoła partykularnego zgodnie z ich własnym powołaniem i posłannictwem, uznając ich słuszną autonomię, słuchając ich rad i oceniając z troską ich słuszne żądania dotyczące dóbr duchowych, których potrzebują”³⁸. W przypisie do nr 37 konstytucji *Lumen gentium*, będącym źródłem kan. 212 § 2, odwołano się do przemówienia Piusa XII, który w 1951 r. mówił: „Kiedy porównujemy świeckich apostołów, a dokładniej wiernych Akcji Katolickiej, do narzędzia w rękach hierarchii [...] rozumiemy to porównanie w tym sensie, że przełożeni kościelni posługują się nimi w taki sam sposób, w jaki Stwórca i Pan posługuje się rozumnymi stworzeniami jako narzędziami, jako «drugimi przyczynami» [...]. Niech więc posługują się nimi ze świadomością poważnej odpowiedzialności, zachęcając ich, proponując i przyjmując inicjatywy przez nich

³³ Tamże, s. 29.

³⁴ D. Cenalmor, *Comentario al can. 212*, s. 82; M. Guerrero Montero, *Autoridad, obediencia...*, s. 539.

³⁵ H. Reinhardt, *Volk Gottes: Die Christgläubigen*, w: *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*, t. 3, red. K. Lüdicke, Essen 1988–2001, kan. 212/2.

³⁶ S. Sagar Maddineni, *Explicit and Implicit Rights...*, s. 64.

³⁷ Niestety, kan. 212 § 2 nie wyraża w sposób wyraźny towarzyszącego mu obowiązku świętych pasterzy uważnego słuchania wiernych. R. Kaslyn, *Commentary on Canon 212*, s. 265.

³⁸ *Congregatio pro Episcopis, Directorio per il ministero pastorale dei vescovi „Apostolorum Successores”* (22.02.2004), nr 63, Città del Vaticano 2004, tekst polski: Kongregacja do spraw Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”*, Kielce 2005.

proponowane, a gdy nadarzy się okazja, zatwierdzając je z uwzględnieniem szerokiej perspektywy”³⁹. Przytoczone słowa papieża potwierdzają prawny obowiązek pasterzy wobec zgłaszanych przez wiernych petycji.

Jeśli relacja podległości między pasterzami a wiernymi naznaczona jest wymiarem służby, jednym z obowiązków hierarchii będzie życzliwe wysłuchiwanie trosk i prośb wiernych w tym, co uznają oni za konieczne i dogodne do wypełnienia wymogów swego chrześcijańskiego powołania. Ze strony pasterzy istnieje obowiązek ustosunkowania się do przedłożonych im przez wiernych petycji i wzięcia ich pod roztropną ocenę. Oryginalne wyrażenie łacińskie *integrum est*, które pojawia się na początku kan. 212 § 2, wskazuje, że obowiązek pasterzy, aby troszczyć się o potrzeby wiernych, jest prawdziwym obowiązkiem sprawiedliwości, dlatego możemy mówić o prawie petycji jako prawie korelatywnym⁴⁰.

Treść petycji powinna leżeć w kompetencji pasterza lub władzy kościelnej, aby mogła na nią odpowiedzieć i spełnić ją według własnego uznania. Dlatego prawo to, jeśli jest właściwie realizowane, powinno przynieść odpowiedź definitywną, pozytywną lub negatywną, z podaniem motywów, tak aby petent miał szansę na odwołanie się do władzy wyższej⁴¹.

Trzeba zauważyć, że prawo petycji ma dokładnie określony zakres: odnosi się do tego – i tylko do tego – czego wierni mogą i powinni oczekiwać od pasterzy. Należy więc starannie odróżnić prawo petycji od tego, o co można prosić, ale bez przypisywania sobie prawa (np. pomoc charytatywna), a także od tego, co znajduje się poza sferą, dla której hierarchia została ustanowiona, jak np. prośba o wpływ na sprawy ściśle doczesne. Jest oczywiste, że w tych przypadkach, gdy wierni nie mają prawa do składania petycji, hierarchia nie jest zobowiązana do udzielenia jakiegokolwiek odpowiedzi⁴².

Chociaż w doktrynie wskazuje się, że prawo petycji nie musi oznaczać obowiązku uwzględnienia żądania – z wyjątkiem sytuacji, gdy ktoś prosi o coś, do czego ma ściśle prawo, w którym to przypadku wykracza poza granice zwykłej petycji – prawo to byłoby pozbawione treści, gdyby po stronie władzy nie istniał obowiązek – prawnie wymagany – należytego rozpatrzenia petycji i udzielenia najbardziej sprawiedliwej lub właściwej odpowiedzi. Oznaczałoby to również uzyskanie konkretnej odpowiedzi, twierdzącej lub przeczącej, od kompetentnej władzy kościelnej, wraz

³⁹ Pius XII PP., *Allocutio „De quelle consolation”* (14.10.1951 r.), AAS 43(1951), s. 789.

⁴⁰ M. Guerrero Montero, *Autoridad, obediencia...*, s. 537-538; por. J. Schoupe, *Opinion dans L'Église...*, s. 9.

⁴¹ Por. S. Sagar Maddineni, *Explicit and Implicit Rights...*, s. 64-65. Nie jest to jednak rekurs hierarchiczny.

⁴² Á. Del Portillo, *Los derechos...*, s. 34-35. Podobnie zauważa Jean-Pierre Schoupe: „Właściwa władza oceni, czy petycja jest uzasadniona eklezjalnie. Prośba dotycząca spraw, które nie są duszpasterskie lub eklezjalne (np. prośba o rekomendację lub nieuzasadnione korzyści osobiste), nie powinna być oczywiście brana pod uwagę”, *Opinion dans L'Église...*, s. 9-10.

z podaniem przyczyn nieuwzględnienia prośby, w taki sposób, aby wierny mógł odwołać się do wyższego szczebla hierarchii, prosząc o to, czego być może bezprawnie mu odmówiono. Innymi słowy, jest jasne, że to nie dlatego, iż wierni mają prawo być wysłuchani w swoich prośbach i pragnieniach, muszą zawsze otrzymać wszystko, o co proszą lub czego oczekują, tak jakby hierarchia była zobowiązana do spełnienia wszystkich prośb. Wierni muszą więc liczyć się z ewentualną odmową ze strony właściwego organu, który musi ją wydać zawsze w sposób uzasadniony⁴³.

Trzeba przypomnieć, że złożenie petycji – dobrze umotywowanej i uzasadnionej, opartej na mocnym przekonaniu o jej celowości – „nie jest po prostu możliwością pozostawioną arbitralności hierarchii”, a ponadto, w nawiązaniu do kan. 212 § 3, „opinia nie zawsze wymaga odpowiedzi, podczas gdy prawo petycji koniecznie wymaga odpowiedzi”⁴⁴.

3. Sposób wyrażania petycji i jej zakres treściowy

Relacji wiernych z pasterzami nie może cechować zwykła bierność i uległość. Wierni mają prawo przedstawiać im, „z taką wolnością, jaka przystoi dzieciom Bożym”⁴⁵, swoje potrzeby, zwłaszcza duchowe, i swoje życzenia, a pasterze mają obowiązek wysłuchać ich i wyjść im naprzeciw z ojcowską życzliwością⁴⁶.

Ponieważ kan. 212 § 2 nie zawiera dyspozycji prawnych dotyczących sposobu realizacji przez wiernych prawa petycji, wypada sądzić, że mogą je wykonywać zarówno ustnie, jak i na piśmie. Wydaje się, że złożenie petycji na piśmie jest najbardziej odpowiednią formą wykonywania tego prawa, gdyż przede wszystkim będzie to służyć celom dowodowym w przypadku potrzeby złożenia odwołania do władzy wyższej, zarówno gdy prośbę załatwiono odmownie, a z tym nie zgadza się petent, albo gdy władza zwleka z rozpatrzeniem petycji.

Przykładem petycji pisemnej jest przywołana we wstępie artykułu odpowiedź Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów z dnia 1 lipca 2002 r.,

⁴³ Por. M. Guerrero Montero, *Autoridad, obediencia...*, s. 539; D. Cenalmor, *Comentario al can. 212*, s. 87; Á. Del Portillo, *Fieles y laicos en la Iglesia. Bases de sus respectivos estatutos jurídicos*, wyd. 3, Pamplona 1991, s. 140; por. J. Díaz Moreno, *Derechos de los fieles...*, s. 168.

⁴⁴ G. Boni, *Il diritto di denunciare la mancanza di idoneità dei titolari degli uffici ecclesiastici*, *Ius Canonium* 2019, t. 59, nr 117, s. 24-25.

⁴⁵ LG, nr 37, 1.

⁴⁶ Kan. 212, § 2. L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, vol. 2, Napoli 1988, s. 278.

odnosząca się do postawy przy przyjmowaniu Komunii Świętej. Autor odpowiedzi pisał: „Kongregacja Kultu Bożego z wdzięcznością potwierdza otrzymanie twojego listu, dotyczącego praktyki odmawiania Komunii Świętej w pewnym kościele [...]”⁴⁷. Petycją w formie pisemnej były dwa pytania skierowane przez kanonistów krakowskich do Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych dotyczące interpretacji kan. 538 § 3 i 1110 KPK, o czym pisze Tomasz Rozkrut⁴⁸. Wolno sądzić, że nawet gdyby petycja była złożona ustnie, np. w kurii diecezjalnej czy w czasie obrad rady kapłańskiej, powinna jednak być zapisana przez notariusza bądź inną osobę do tego upoważnioną.

Gdy mowa o sposobie wyrażania petycji, to potrzeby i pragnienia mogą być wyrażane indywidualnie lub zbiorowo przez stowarzyszenia albo inne struktury korporacyjne. Jednym ze szczególnych sposobów, w jaki wierni mogą wyrażać swoje potrzeby i życzenia, są różnego rodzaju rady i synody. Na przykład kan. 460 opisuje synod diecezjalny jako pomoc biskupowi diecezjalnemu dla dobra Kościoła partykularnego, gdzie uczestnicy mogą swobodnie wyrażać swoje opinie czy życzenia; albo diecezjalną radę duszpasterską, której zadaniem jest badać pod władzą biskupa wszystko, co dotyczy działalności pasterskiej, a także rozważać i przedstawiać praktyczne wnioski, składającą się z wiernych, pozostających w pełnej wspólności z Kościołem katolickim, tak duchownych, jak i członków instytutów życia konsekrowanego i przede wszystkim świeckich, wyznaczonych w sposób określony przez biskupa diecezjalnego⁴⁹; jak również radę kapłańską, czyli zespół kapłanów, będący jakby senatem biskupa i reprezentujący prezbiterium, której zadaniem jest wspieranie biskupa w kierowaniu diecezją, zgodnie z przepisami prawa, ażeby możliwie najbardziej pomnażało się dobro pasterskie powierzonej mu części ludu Bożego⁵⁰.

Wierni mają prawo zwracać się do kompetentnej władzy kościelnej z prośbą o działanie w celu rozstrzygnięcia kwestii o charakterze ogólnym lub indywidualnym. Ta ostatnia możliwość jest szczególną cechą kanonicznego prawa petycji, która nie ma odpowiednika w prawie świeckim. Większość ustaw państwowych wymaga bowiem, aby w grę wchodził interes ogólny, a nie jednostkowy (osobisty)⁵¹.

Chociaż odpowiedź pasterza (organu) na petycję jest swobodna co do jej treści, byłoby pożądane, aby była ona uzasadniona. Motywacja ma tę zaletę, że nie tylko edukuje wiernych, lecz także zachęca pasterzy do dawania wysokiej jakości odpowiedzi. Należy również pamiętać o możliwości wniesienia odwołania, w razie potrzeby,

⁴⁷ Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, *Littera Congregationis* (1.07.2002), s. 584.

⁴⁸ T. Rozkrut, *Poprawna interpretacja kan. 538 § 3 i kan. 1110 z Kodeksu Jana Pawła II. Dwa zapytania z Krakowa do Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych*, *Ius Matrimoniale* 2020, t. 31, nr 2, s. 5-29.

⁴⁹ Kan. 511.

⁵⁰ Kan. 495 § 1.

⁵¹ Por. J. Schouppe, *Opinion dans L'Église...*, s. 9.

z powodu niewystarczającego uzasadnienia lub jego braku⁵². Ponadto aplikacja zasady milczenia administracyjnego⁵³ – wpływ określonego okresu czasu jest równoważny, na mocy fikcji prawnej, z odpowiedzią potwierdzającą otrzymanie petycji – powinna pełnić rolę perswazyjną w stosunku do adresata wniosku i zapobiegać pokusie uznania petycji za nieotrzymaną przez organ, do którego się wnioskuje⁵⁴.

Gdy idzie o zakres przedmiotowy petycji, to kan. 212 § 2 KPK mówi, że wierni mają prawo, by przedstawiać pasterzom Kościoła swoje potrzeby, zwłaszcza duchowe, jak również swoje życzenia, przy czym wyakcentowano potrzeby duchowe. J. Krukowski pisze, że petycje mogą dotyczyć aktów jurysdykcji kościelnej oraz aktów o charakterze czysto pastoralnym⁵⁵. Jean-Pierre Schoupe jest zdania, że odpowiedź władzy kościelnej na potrzeby i życzenia wiernych, o które wnioskuje, może mieć formę przepisów magisterialnych lub duszpasterskich, jak również aktów administracyjnych lub legislacyjnych⁵⁶.

Na koniec warto przypomnieć, że prawo petycji, co jest właściwe, dalece nie wyczerpuje możliwości „dialogu” w Kościele. Wierni mają o wiele bardziej elastyczne i przyjazne dla nich możliwości wyrażania swoich życzeń wobec pasterzy. Zwłaszcza, że ci ostatni są proszeni, jak następuje: „z ojcowską miłością powinni pilnie rozważać w Chrystusie przedsięwzięcia, życzenia i pragnienia przedstawione przez świeckich”⁵⁷.

Wnioski

1. Ponieważ doświadczenia życiowe pokazują, że wierni często nie są świadomi, iż mają prawo, by przedstawiać pasterzom Kościoła swoje potrzeby, zwłaszcza

⁵² „Bien que la réponse du pasteur soit libre quant à son contenu, il serait souhaitable qu'elle soit motivée. La motivation présente non seulement l'avantage de former les fidèles, mais aussi celui d'encourager les pasteurs à donner une réponse de qualité. Il ne faut pas non plus perdre de vue la possibilité d'introduire, le cas échéant, mi recours sur la base d'une motivation insuffisante ou inexistante”, J. Schoupe, *Opinion dans L'Église...*, s. 10.

⁵³ Por. kan. 57 § 1.

⁵⁴ „Par ailleurs, l'application du principe du silence administratif - l'écoulement d'un certain délai équivalant, en vertu d'une fiction juridique, à une réponse affirmative - devrait permettre de jouer un rôle dissuasif et de prévenir - la tentation pour l'autorité de considérer une requête comme non reçue”, J. Schoupe, *Opinion dans L'Église...*, s. 10.

⁵⁵ J. Krukowski, *Komentarz do kan. 212*, s. 29; por. *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P. Pinto, Roma 1985, s. 119.

⁵⁶ *Opinion dans L'Église...*, s. 9.

⁵⁷ LG, nr 37 c; por. J. Schoupe, *Opinion dans L'Église...*, s. 11.

- duchowe, jak również swoje życzenia, należy w nauczaniu i praktyce kościelnej przypominać im o tym uprawnieniu.
2. W kontekście drogi synodalnej preferowanej przez papieża Franciszka wykonywanie przez wiernych prawa petycji nabiera szczególnego znaczenia.
 3. Prawo wiernych do przedstawiania pasterzom Kościoła swoich potrzeb, zwłaszcza duchowych, jak również swoich życzeń, winno być doceniane i respektowane przez pasterzy.
 4. Należy podkreślać, że prawo petycji posiadają wszyscy wierni, zarówno duchowni, jak i świeccy.
 5. Trzeba pamiętać, że prawo petycji nie jest wyłącznie zwykłą deklaracją zasad, lecz posiada rzeczywisty status prawny, co nakłada na pewne osoby lub instytucje kościelne korelatywny obowiązek, aby to prawo było wystarczająco chronione i bronione przed możliwymi naruszeniami.
 6. Pasterze Kościoła mają prawny obowiązek rozpatrzenia i wystosowania odpowiedzi na petycje kierowane przez wiernych.
 7. Wierni muszą pamiętać, że przedmiot petycji powinien leżeć w kompetencji pasterza lub władzy kościelnej, aby mogła na nią odpowiedzieć i spełnić ją, lecz według własnego uznania.
 8. Wierni mają pamiętać, że prawo petycji ma dokładnie określony zakres: odnosi się do tego – i tylko do tego – czego wierni mogą i powinni oczekiwać od pasterzy. Stąd powinni umieć odróżnić prawo petycji od tego, o co można prosić, ale bez przypisywania sobie prawa (np. pomoc charytatywna), a także od tego, co znajduje się poza sferą, dla której hierarchia została ustanowiona, jak np. prośba o wpływ na sprawę ściśle doczesne.
 9. Pasterze winni na kierowane do nich petycje dawać odpowiedź definitywną, pozytywną lub negatywną, z podaniem motywów tak, aby petent miał szansę na złożenie odwołania.

Bibliografia

- Boni G., *Il diritto di denunciare la mancanza di idoneità dei titolari degli uffici ecclesiastici*, *Ius Canonicum* 2019, t. 59, nr 117.
- Cenalmor D., *Comentario al can. 212*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, red. Á. Marzoa Rodríguez, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, wyd. 3, Pamplona 2002.
- Chiappetta L., *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, t. 2, Napoli 1988.
- Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P. Pinto, Roma 1985.

- Del Portillo Á., *Fieles y laicos en la Iglesia. Bases de sus respectivos estatutos jurídicos*, wyd. 3, Pamplona 1991.
- Del Portillo Á., *Los derechos de los fieles*, *Fidelium Iura* 1995, nr 5.
- Díaz M., *Derechos de los fieles y vida parroquial*, w: *La parroquia desde el nuevo Derecho Canónico. Aportaciones del Derecho común y particular. X Jornadas de la Asociación Española de Canonistas, Madrid 18-20 abril 1990*, red. J. Manzanares Marijuan, Salamanca 1991.
- Guerrero Montero M., *Autoridad, obediencia, diálogo y libertad de expresión en la Iglesia. Análisis y comentario del canon 212 del CIC*, *Revista Española de Derecho Canónico* 2015, t. 72.
- Kaslyn R., *Commentary on Canon 212*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J. Beal i in., New York 2000.
- Krukowski J., *Komentarz do kan. 212*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 2, ks. II (1). *Lud Boży*, red. J. Krukowski i in., Poznań 2005.
- Krukowski J., *Tytuł I. Obowiązki i uprawnienia wszystkich wiernych chrześcijan*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 2, ks. II (1). *Lud Boży*, red. J. Krukowski i in., Poznań 2005.
- Reinhardt H., *Volk Gottes: Die Christgläubigen*, w: *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*, t. 3, red. K. Lüdicke, Essen 1988-2001.
- Rozkrut T., *Poprawna interpretacja kan. 538 § 3 i kan. 1110 z Kodeksu Jana Pawła II. Dwa zapytania z Krakowa do Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych*, *Ius Matrimoniale* 2020, t. 31, nr 2.
- Sagar Maddineni S., *Explicit and Implicit Rights Common to All the Faithful in The Code of Canon Law*, Ottawa 2018.
- Schoupe J., *Opinion dans L'Église et recherche théologique: deux libertés fondamentales à l'examen (cc. 212 et 218)*, *Fidelium Iura* 1995, nr 55.
- Torfs R., *Estructura eclesíastica y responsabilidad independiente. Reflexiones en torno a los cánones 212 § 3 y 218 del CIC 1983*, *Revista Española de Derecho Canónico* 1990, t. 47.
- Viladrich P.-J., *Teoría de los derechos fundamentales del fiel. Presupuestos críticos*, Pamplona 1969.